

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

VÕ THỊ KIM SA

**SỰ LIÊN KẾT CỦA NÔNG DÂN VÙNG TÂY – NAM BỘ
TRONG CÁC NHÓM VÀ TỔ CHỨC HỢP TÁC
ĐỂ PHÁT TRIỂN NÔNG NGHIỆP HÀNG HÓA**

Chuyên ngành: Xã hội học

Mã số: 62 31 30 01

LUẬN ÁN TIẾN SĨ XÃ HỘI HỌC

Người hướng dẫn khoa học:

1. PGS.TSKH. Bùi Quang Dũng
2. PGS.TS. Đặng Nguyên Anh

Hà Nội, 2013

LỜI CAM ĐOAN VÀ TRI ÂN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu khoa học của riêng tôi. Các thông tin, số liệu, kết quả nêu trong luận án là trung thực. Những tài liệu tham khảo được lựa chọn và nghiên cứu cẩn thận.

Tôi chân thành cảm ơn PGS. TSKH. Bùi Quang Dũng và PGS. TS. Đặng Nguyên Anh đã tận tình hướng dẫn chuyên môn, gợi ý những tài liệu tham khảo quý báu, tạo điều kiện để tôi tham gia các buổi sinh hoạt khoa học, giúp tôi hoàn thiện luận án.

Lời tri ân tôi xin được gửi đến lãnh đạo Chi cục PTNT, Liên Minh HTX các tỉnh An Giang, Sóc Trăng, Long An, Tiền Giang, Vĩnh Long, Đồng Tháp. Đặc biệt, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến lãnh đạo và nông dân tại các xã trong mẫu nghiên cứu. Luận án này sẽ trở nên vô nghĩa nếu không có những số liệu quý giá từ thực tế.

Lời cảm ơn chân thành tôi xin được trân trọng gửi đến PGS.TS. Vũ Trọng Khải, người đã hỗ trợ chuyên môn và động viên tinh thần giúp tôi vượt qua được những khoảnh khắc khó khăn nhất. Tôi trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu và đồng nghiệp Trường Cán bộ Quản lý Nông nghiệp và PTNT II đồng nghiệp đã tạo điều kiện tốt nhất để tôi hoàn thành luận án.

Tôi xin chân thành cảm ơn lãnh đạo Liên Minh HTX Việt Nam Bộ Kế hoạch – Đầu tư, đặc biệt TS. Nguyễn Minh Tú đã tạo cơ hội cho tôi tham luận trong nhiều cuộc hội thảo góp ý hoàn thiện Luật Hợp tác xã sửa đổi. Qua đó, tôi được lắng nghe nhiều ý kiến khác nhau, được nhìn thực tế qua nhiều lăng kính khác nhau. Tất cả góp phần bổ sung cho phần phân tích thực tiễn trong luận án.

Đặc biệt quan trọng, tôi cảm ơn đại gia đình tôi, những người luôn nâng bước tôi trên con đường sự nghiệp.

Võ Thị Kim Sa

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN VÀ TRI ÂN	i
MỤC LỤC	iii
DANH MỤC CÁC KÝ HIỆU VÀ CHỮ VIẾT TẮT	vii
DANH MỤC BẢNG BIỂU	viii
DANH MỤC HÌNH VẼ, BIỂU ĐỒ, SƠ ĐỒ.....	x
PHẦN MỞ ĐẦU.....	1
(1). Sự cần thiết nghiên cứu.....	1
(2). Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	3
(3). Khách thể, đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	3
(4). Câu hỏi nghiên cứu	4
(5). Các giả thuyết nghiên cứu.....	5
(6). Đóng góp của luận án.....	5
(7). Cấu trúc của luận án.....	6
CHƯƠNG 1 CƠ SỞ LÝ THUYẾT VÀ THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU.....	7
1.1 Tổng quan các nghiên cứu có liên quan.....	7
1.1.1 Tổng quan các nghiên cứu ở nước ngoài	7
1.1.2 Tổng quan tình hình nghiên cứu trong nước.....	12
1.2 Các lý thuyết sử dụng trong luận án	17
1.2.1 Thuyết hành động xã hội	18
1.2.2 Thuyết lựa chọn hợp lý	20
1.2.3 Thuyết lựa chọn hợp lý có giới hạn.....	22
1.3 Xây dựng khung phân tích	23
1.4 Các khái niệm cơ bản sử dụng trong luận án.....	25
1.4.1 Nông dân và đặc điểm kinh tế nông hộ	25

1.4.2	<i>Sự liên kết của nông dân</i>	28
1.4.3	<i>Nhóm và tổ chức hợp tác</i>	34
1.5	Thiết kế nghiên cứu	40
1.5.1	<i>Phương pháp tiếp cận nghiên cứu</i>	40
1.5.2	<i>Thiết kế thang đo</i>	41
1.5.3	<i>Phương pháp thống kê kiểm định giả thuyết</i>	44
1.5.4	<i>Đơn vị khảo sát và thiết kế mẫu nghiên cứu</i>	45
	Tiểu kết chương 1	48
CHƯƠNG 2 TÍNH ĐA DẠNG CỦA MÔ HÌNH LIÊN KẾT THẾ GIỚI VÀ SỰ CHUYỂN ĐỔI MÔ HÌNH HỢP TÁC TẠI VIỆT NAM		49
2.1	Quá trình hình thành và phát triển các mô hình liên kết trên thế giới	49
2.1.1	<i>Sự hình thành phong trào hợp tác xã thế giới và các mô hình liên kết</i>	49
2.1.2	<i>Sự lan tỏa của phong trào hợp tác xã và những thay đổi khái niệm</i>	56
2.2	Quá trình hình thành và phát triển phong trào hợp tác xã tại Việt Nam.....	59
2.2.1	<i>Giai đoạn trước “Đổi mới” (1986)</i>	60
2.2.2	<i>Giai đoạn từ “Đổi mới” (1986) đến khi có Luật hợp tác xã (1996)</i>	61
2.2.3	<i>Giai đoạn từ khi có Luật hợp tác xã (1996) đến nay</i>	62
2.3	Quá trình phát triển các hình thức liên kết trong sản xuất nông nghiệp tại vùng Tây - Nam bộ	63
	Tiểu kết chương 2	64
CHƯƠNG 3 THỰC TRẠNG LIÊN KẾT CỦA NÔNG DÂN TRONG SẢN XUẤT NÔNG NGHIỆP TẠI VÙNG TÂY – NAM BỘ		65
3.1	Lý do, cấp độ, nội dung và mức độ liên kết.....	65
3.1.1	<i>Lý do tham gia hoặc không tham gia liên kết của nông dân</i>	65
3.1.2	<i>Các cấp độ liên kết của nông dân</i>	73
3.1.3	<i>Nội dung liên kết của nông dân trong sản xuất nông nghiệp</i>	79
3.1.4	<i>Mức độ tham gia liên kết của nông dân trong sản xuất nông nghiệp</i>	83

3.2	Lợi ích của liên kết và các yếu tố ảnh hưởng	89
3.2.1	<i>Lợi ích phi kinh tế từ liên kết</i>	89
3.2.2	<i>Các yếu tố ảnh hưởng đến lợi ích kinh tế của liên kết</i>	92
3.3	Nhận thức của nông dân về tính đặc thù của các tổ chức hợp tác và vai trò, nghĩa vụ, quyền lợi của thành viên	102
3.3.1	<i>Nhận thức của nông dân về tính đặc thù của tổ chức hợp tác, vai trò, nghĩa vụ và quyền lợi của thành viên</i>	103
3.3.2	<i>Tương quan giữa mức độ nhận thức của nông dân với đặc điểm nhân khẩu học, đặc điểm kinh tế hộ và yếu tố vùng</i>	108
3.3.3	<i>Những vấn đề nảy sinh từ nhận thức sai lệch của nông dân về tính đặc thù của tổ chức hợp tác, vai trò, nghĩa vụ và quyền lợi của thành viên</i>	112
3.4	Một số yếu tố thúc đẩy sự liên kết của nông dân trong sản xuất hàng hóa	115
3.4.1	<i>Các yếu tố ảnh hưởng</i>	115
3.4.2	<i>Sự tác động của diện tích đất canh tác và số người lao động chính trong nông hộ đối với sự liên kết của nông dân</i>	117
	Tiểu kết chương 3	118
CHƯƠNG 4 DỰ BÁO XU HƯỚNG VÀ GIẢI PHÁP THúc ĐẨY PHÁT TRIỂN LIÊN KẾT TRONG BỐI CẢNH TOÀN CẦU HÓA		119
4.1	Bối cảnh sản xuất nông nghiệp hàng hóa tại vùng Tây - Nam bộ	119
4.2	Dự báo xu hướng tất yếu của sự liên kết của nông dân dưới hình thức các tổ chức hợp tác trong bối cảnh toàn cầu hóa.....	120
4.3	Định hướng một số giải pháp thúc đẩy sự liên kết của nông dân trong sản xuất nông nghiệp hàng hóa	127
4.3.1	<i>Hướng đến phát triển cấp độ liên kết cao nhất</i>	127
4.3.2	<i>Nâng cao nhận thức và thực hành của nông dân về giá trị hợp tác và nguyên tắc của các tổ chức hợp tác</i>	128
4.3.3	<i>Hỗ trợ phát triển nông nghiệp hàng hóa</i>	135
KẾT LUẬN		138

CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ CÔNG BỐ VÀ CÁC HOẠT ĐỘNG	
KHOA HỌC CÓ LIÊN QUAN CỦA TÁC GIẢ	142
TÀI LIỆU THAM KHẢO	144
PHỤ LỤC	157
1. Phụ lục 1: Một số kết quả nghiên cứu.....	157
2. Phụ lục 2: Phương án đúng trong phần câu hỏi trắc nghiệm đo lường nhận thức.....	161
3. Phụ lục 3: Hộ nông dân sản xuất với quy mô lớn	16Error! Bookmark not defined.
4. Phụ lục 4: Bản khảo sát nhu cầu liên kết	16Error! Bookmark not defined.

DANH MỤC CÁC KÝ HIỆU VÀ CHỮ VIẾT TẮT

CLB	Câu lạc bộ
GDP	Tổng sản phẩm nội địa
HTX	Hợp tác xã
ILO	Tổ chức Lao động Quốc tế
LHQ	Liên hiệp quốc
PTNT	Phát triển nông thôn
UB	Ủy ban
UBND	Ủy ban Nhân dân
WTO	Tổ chức Thương mại Thế giới
XHCN	Xã hội chủ nghĩa
XV	Xã viên

DANH MỤC BẢNG BIỂU

Bảng 1-1: Các khái niệm được thao tác hóa.....	43
Bảng 1-2: Mô hình phân tích thống kê.....	44
Bảng 1-3: Tỷ lệ chọn mẫu nghiên cứu trong các tổ chức hợp tác.....	47
Bảng 1-4: Sự phân bố mẫu nghiên cứu theo tỉnh.....	47
Bảng 2-1: Bảng so sánh ba mô hình liên kết tương ứng với ba dòng tư tưởng.....	50
Bảng 2-2: Ba quan điểm khác nhau về tính chất của kinh tế tập thể.....	57
Bảng 2-3: Sự chênh lệch trong mức độ hợp tác hóa giữa các vùng, 1987.....	63
Bảng 3-1: Lý do chính quyết định tham gia liên kết.....	66
Bảng 3-2: Lý do không tham gia liên kết.....	71
Bảng 3-3: Đặc điểm của nông hộ phân bố theo cấp độ liên kết.....	78
Bảng 3-4: Kiểm định về sự khác biệt trong diện tích đất canh tác trung bình giữa các cấp độ liên kết.....	78
Bảng 3-5: Phân bố mẫu nghiên cứu theo cấp độ liên kết và loại hình cây trồng.....	79
Bảng 3-6: Nội dung liên kết và mức độ tham gia liên kết của nông dân.....	80
Bảng 3-7: Mức độ gắn kết về mặt xã hội trong nhóm tương trợ và tổ chức hợp tác.....	84
Bảng 3-8: Số dịch vụ do các tổ chức hợp tác cung cấp mà nông dân sử dụng phân bố theo cấp độ liên kết.....	87
Bảng 3-9: Thu nhập trên công đất (1.000m ²) phân bố theo cấp độ liên kết.....	93
Bảng 3-10: Sự tăng trưởng của kinh tế tập thể với tư cách là tổ chức.....	94
Bảng 3-11: Kiểm định sự khác biệt trong thu nhập trung bình giữa các cấp độ liên kết.....	96

Bảng 3-12: Mức độ nhận thức của nông dân về liên kết	104
Bảng 3-13: Mức độ nhận thức của nông dân về tính đặc thù của tổ chức hợp tác, vai trò, quyền lợi và trách nhiệm của thành viên.....	110
Bảng 3-14: Kiểm định về sự khác biệt trong mức độ nhận thức của nông dân về bản chất các tổ chức hợp tác giữa các tỉnh nghiên cứu	112
Bảng 0-1: Đặc điểm của những người cung cấp thông tin	157
Bảng 0-2: Ba lý do phụ để nông dân lựa chọn tham gia liên kết phân bố theo cách phân loại hành động xã hội của Weber.....	158
Bảng 0-3: Lý giải vì sao Nhà nước khuyến khích xây dựng tổ hợp tác và HTX	158
Bảng 0-4: Mức độ nhận thức của nông dân về các hình thức tổ chức hợp tác.....	159

DANH MỤC HÌNH VẼ, BIỂU ĐỒ, SƠ ĐỒ

Hình 1-1: Cơ chế hình thành hành động lựa chọn cấp độ liên kết	24
Hình 1-2: Sự tiến hóa của các cấp độ liên kết.....	35
Hình 1-3: Vị trí của hợp tác xã trong không gian xã hội [51].....	37
Hình 1-4: Quy trình triển khai nghiên cứu.....	41
Hình 1-5: Các cấp độ liên kết của nông dân trong sản xuất nông nghiệp.....	42
Hình 2-1: Số lượng hợp tác xã theo thời gian	60
Hình 3-1: Lý do chính mà nông dân liên kết vào các tổ chức hợp tác phân theo loại hành động xã hội của Weber.....	70
Hình 3-2: Sự phân bố tỷ lệ dịch vụ sử dụng theo cấp độ liên kết	88
Hình 3-3: Sự tương quan giữa một vài nhân tố với mức độ liên kết của nông dân	115